

A HÁZASSÁGRA ÉS A CSALÁDRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEK VÁLTOZÁSA AZ ALKOTMÁNYOZÁS SORÁN

VARGA ZS. ANDRÁS
egyetemi docens (PPKE JÁK)

*Jobbágyi Gábor professzor úrnak
65. születésnapjára*

Az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő Eseti Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság) a 2010. szeptember 7-ei ülésén több munkacsoportot hozott létre¹ annak érdekében, hogy az új alkotmány koncepciójának megalkotásához részszövegeket készítsenek elő. Az elkészült szövegek figyelembevételével a felkért szakértők elkészítettek és a Bizottság elnökének átadtak egy egységes szövegtervezetet (amelyet később nyilvánosságra is hoztak,² a továbbiakban: Szakértői Javaslat), majd erre alapozva a Bizottság – támaszkodva az Összegző munkacsoportra – elkészítette és H/2057 számon az Országgyűlés elé terjesztette határozati javaslatát (a továbbiakban: Határozati Javaslat) Magyarország Alkotmányának szabályozási elveiről. Az Országgyűlés megváltoztatva a határozati javaslat címét, és néhány – nem elsődleges jelentőségű – szövegmódosítást követően a 2011. március 7-ei ülésnapján elfogadta a 9/2011. (III. 9.) OGY határozatát az új Alkotmány elfogadásának előkészítéséről (a továbbiakban: Határozat), amelynek melléklete tájékoztatóként tartalmazta a Bizottság (módosított) szövegváltozatát. Végül, amint az köztudomású, az Országgyűlés a 2011. április 18-ai ülésnapján elfogadta Magyarország Alaptörvényét, amelynek szövege jelentősen eltér a Határozati Javaslattól.

Nyilvánvaló, hogy a kötelező magatartási szabályt az Alaptörvény tartalmazza, ugyanakkor nem haszontalan áttekinteni, hogy milyen kiinduló alapokon kezdődött a házasságra és a családra vonatkozó szabály megfogalmazása, az alkotmányozás folyamatában milyen változásokon ment át, és végül milyen szöveg-formában került az Alaptörvény immár jogi kötőerejű rendelkezései közé. Ha ugyanis ezeket a változásokat nyomon követjük, többé-kevésbé következtetni lehet arra, hogy az alkotmányozó hatalom milyen szerepet szánt – és milyet nem – a Nemzeti hitvallás szerint együttélésünk egyik

¹ AEB-2/2010. (AEB-2/2010-2014.), I. www.parlament.hu/biz39/bizjkw39/I005/1009071.pdf

² PATYI András – SZALAY Péter – VARGA Zs. András: Magyarország alkotmányának szabályozási elvei. Szakértői változat. *Pázmány Law Working Papers* Nr. 2011/31. <http://www.plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-31.pdf>

legfontosabb keretének, a családnak,³ és az ünnepélyes bevezető szövegben nem említett házasságnak.

1. A munkacsoportok szövegváltozatai

Az *Alkotmányos alapértékek* munkacsoport⁴ részkonceptiója⁵ említést tesz a társadalmi szolidaritásról, majd a közösségi értékek közé sorolja (a nemzeti közösség és a közvagyon mellett) a családot, amelyre vonatkozóan a korábbi ideiglenes Alkotmánynál hangsúlyosabb megfogalmazást tart szükségesnek:

„Az állam feladata, hogy olyan politikai intézkedéseket eszközöljön, amelyek elősegítik egy férfi és nő közötti házasság által megalapozott családnak a társadalom alap- és élethejtjének középpontba kerülését. Ennek a kívánalomnak demográfiai okai is vannak, továbbá az, hogy az ellenkező felfogás válságba sodorja a szociális ellátórendszert.”

A család és a házasság összefüggését meg is ismétli:

„A társadalom alapvető építőköve a férfi és nő házasságából születő család. A házasság intézményének elismerése és megerősítése – tekintettel az egyéb párkapcsolati formák és életmódok terjedésére – megkerülhetetlen. Az Alkotmánynak rögzítenie kell azt is, hogy a családok – különösen a sok gyermeket nevelők – védelemre és gondoskodásra jogosultak. Mind a család védelmével, mind a vallás szabad gyakorlásának jogával összefügg a vasárnap, mint munkaszüneti nap védelme, mely az Alkotmányban is megjelenhet.”

Szintén foglalkozott a házassággal és a családdal az *Alapvető jogok és kötelességek* előkészítését végző munkacsoport⁶ is, amelynek részkonceptiója⁷ megfogalmazásában eltér az előzőekben bemutatottaktól:

„5) A hatályos Alkotmány röviden foglalkozik a házasság és a család védelmével. Indokoltnak tartjuk a házassággal kapcsolatosan annak Alkotmányban történő rögzítését, hogy házasság kizárólag egy férfi és egy nő között jöhet létre, a család nemzedékek szövetsége. Fontosnak tartjuk a gyermeknevelés és a munkavállalás összeegyeztethetőségét elősegítő állami törekvés Alkotmányban való rögzítését, és a család intézményének alkotmányos védelmét.”

A szövegben a munkacsoport megjegyzi, hogy sem az MSZP, sem az LMP nem támogatja annak rögzítését, hogy a házasság kizárólag egy férfi és egy nő között jöhet létre. Ez utóbbi megjegyzés kiemeli a házasság és a család politikai megítélési közötti törésvonalat.

³ A Nemzeti hitvallás az együttélés másik „legfontosabb” keretként a nemzetet nevezte meg.

⁴ A munkacsoport felelőse dr. Tarnai Richárd (KDNP) volt.

⁵ Ld. www.parlament.hu/biz/aeb/resz/i.pdf

⁶ A munkacsoport felelőse dr. Gulyás Gergely (FIDESZ) volt.

⁷ Ld. www.parlament.hu/biz/aeb/resz/ii.pdf

A részkoncepciók ugyanakkor világos sajátosságokat mutatnak az ideiglenes Alkotmány szövegéhez képest, amely igencsak tömören mindössze annyit mondott a 15. §-ában, hogy „*A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.*” A tömörségen az sem változtatott sokat, hogy a 67. §-a utalt a gyermeknek ahhoz való jogára, hogy családjá, az állam és a társadalom részéről védelmet és gondoskodást kapjon, a szülőknek arra a jogára, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák, illetve a családok és az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezésekre bízta. Erre a meghaladandó szabályozási módra utal az is, hogy a munkacsoport konszenzussal javasolta a családokra és az ifjúságra vonatkozó szabályok teljes körű, és az új alkotmány szövegében nem különböző helyeken történő szabályozását. A részkoncepciók sajátossága az alábbiakban foglalható össze:

- a) Mindenek előtt az tűnik fel, hogy *két*, az alapértékek és az alapvető jogok szövegezését előkészítő *munkacsoport* is fontosnak tartotta a házasság és a család említését. Ez utalhat persze arra, hogy az ideiglenes Alkotmány is két helyen említette ezeket, de az alkotmányos alapértékeket számba vevő munkacsoport által megfogalmazott részletek a korábbinál erőteljesebb szabályozási igényt fogalmaznak meg, ami a tudatos értékválasztásra enged következtetni.
- b) A tartalmi kérdések tekintetében elsősorban az érdemel kiemelés, hogy a szövegekben a házasság és a család immár nem egyszerűen az *és* konjunktív kötőszó használatával került egymás mellé, hanem a két jogintézmény összefüggéseit is hangsúlyozta: a „*házasság által megalapozott családnak*” (illetve a másik megfogalmazásban: „*házasságából születő család*”) a társadalomban betöltött szerepét.
- c) Legalább ennyire jelentős a házasságnak a *férfi és nő* közötti kapcsolatként tételezése. Ez az ideiglenes Alkotmány szövegéből teljesen hiányzott, ami következhetett abból is, hogy 1989-ben a házasság hagyományos felfogása magától értetődő volt, ugyanakkor – amint azt a későbbi fejlemények mutatják – lehetőséget kínál más házasság-elképzelések alkotmányos megalapozására tett kísérleteknek is.⁸
- d) A munkacsoportok a házasság és a család számára a *kiemelt védelmi igény* szükségességét fogalmazták meg, amely megint csak az egyéb együttélési formákkal szembeni előtérbe helyezésként értelmezhető (és nyilvánvalóan nem más alkotmányos alapértékekkel szembeni minőségi különbségre utal).
- e) Végül a munkacsoportok szövegei a megkülönböztetett figyelem indokára is utaltak: a férfi és nő közötti házasság, illetve az ezzel összefüggésben értelmezett család nem önkényes preferencia-alapon érdemel kiemelt védelmet, hanem társadalmi szerepe miatt (demográfia, szociális ellátórendszerre gyakorolt hatás). Ez az összefüggés az alapértékek közötti szövegben olvasható, az alapjogiban nem, aminek az oka nyilván az, hogy az alapjogokat társadalmi hasznosságtól függetlenül illeti védelem, míg az alkotmányos alapértékek nem választhatók szét (alanyi jogosultságokat megalapozó alapjogokra).

A munkacsoportok szövegére támaszkodva minden nehézség nélkül meg lehetett találni az új alkotmány szövegére tett javaslat elméleti megalapozását, illetve meg lehetett fogalmazni (más szövegrészeknél pontosabban) a javasolt új rendelkezést.

⁸ Ld. a 14/1995. (III. 13.) AB, 154/2008. (XII. 17.) AB határozatokat, a Polgári Törvénykönyvről szóló – hatályba nem lépett – 2009. évi CXX. törvényt.

2. A Szakértői Javaslát és Határozati Javaslát megalapozása

Nem kizárólag a házasság és a család alaptörvényi megfogalmazását, hanem általában az alapjogi és alapértéki szövegréteget, sőt, végső soron az alkotmány és a jog értékrendjét megalapozó legabsztraktabb fogalmi szintet a jogi értékek természetére vonatkozó megfontolások kínálták. A kiindulási alap az volt, hogy

- a) a jogi értékek univerzális összetevője az ember (mint individuum) természetes akarat-egyenlőségének a jog fogalmából következő elismerése, azaz az *egyenlő méltóság*, más megfogalmazás szerint az *általános személyiségi jog*, vagy a személyiség szabad kibontakozásához való jog, az általános cselekvési szabadság, röviden az *önrendelkezési jog* (amely ilyenként egyéb jogok forrása is);⁹
- b) a másik összetevő szinguláris, azaz történetileg kötött, egy létező közösség saját értékrendje, azaz a szuverenitás (és az alkotmányozás) alanyának összetartozástudata, a *szolidaritás*, amely annak belátását jelenti, hogy alkotmányos (érték)rend nem a priori létezik, hanem *egy létező nemzet alkotmányos rendje*;
- c) végül a harmadik értékrendi összetevő a személy sérthetetlen méltóságát és a közösség szolidaritását (amelyek kiegészítik egymást, de egymás ellen is hatnak¹⁰) kiegyensúlyozó *szubszidiaritás*; a szolidaritásnak és a személy méltóságának egyidőben kell érvényesülniük a jogrendben; arányukról csak annyi jelenthető ki biztosan, hogy a két „végpont”, az egyik minőség eltűnése és a másik kizárólagossá válása egyenlő a jog tagadásával; másként fogalmazva: az alkotmányos rend legitimitása és legalitása feltételezi a szolidaritás és a személy méltósága közötti szubszidiaritást.¹¹

Ha a fenti fogalmi keretet a házasságra és a családra, mint alkotmányos értékekre kívánjuk alkalmazni, kínálja magát az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amely két évvel azután jött létre, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete már Alapokmányában kiemelte – és ezzel a nemzetközi jog kötelező szabályává emelte – az emberi jogok tiszteletben tartását¹² és amely nem jogi kötőerővel bíró megállapodás ugyan, de – figyelemmel arra, hogy nyolc tartózkodás mellett¹³ – minden tagállam elfogadta, mégpedig ellenszavazat nélkül, óriási jelentőségű. Olyan dokumentum ugyanis, amelynek értékrendjét minden kultúra és minden nemzet magáénak tudja vallani. A Nyilatkozat a 16. cikkében úgy fogalmaz, hogy a férfinak és a nőnek joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani, a házasság tekintetében egyenlő jogaik vannak, a család pedig a társadalom természetes és alapvető alkotóeleme, amelynek (a családnak tehát, és nem a tagjainak!) joga van a társadalom és az állam védelmére.¹⁴

⁹ Nem véletlen tehát, hogy ezt tekinti a magyar jogrendszer alapjának is az Alkotmánybíróság ld. az első ilyen tartalmúak közül a 8/1990. (IV. 23.) AB, 27/1990. (XI. 22.) AB vagy 57/1991. (XI. 8.) AB határozatokat.

¹⁰ FRIVALDSZKY János: Gondolatok az emberi jogok radikális szemléletéből fakadó problémákról. In: FRIVALDSZKY János: *Egy európai alkotmány felé*. Budapest, Faludi Ferenc Akadémia – OCIFE, 2003. 63–74.

¹¹ A három összetevő levezetését részletesen l. VARGA Zs. András: Alkotmányunk értékei. A fogalmi keretek. *Iustum Aequum Salutare*, V. 2009/1. 89–107.

¹² KARDOS Gábor: *Az emberi jogok nemzetközi védelmének általános kérdései*. www.ajkhok.elte.hu/jegyzettar

¹³ *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata: az első globális közlemény a velünk született méltóságról és egyenlőségről*. www.unis.unvienna.org

¹⁴ Ld. FRIVALDSZKY János: *Természetjog és emberi jogok*. Budapest, PPKE JÁK, 2010. 7.

A nyilatkozat hazai adaptációját – immár mindenkire kötelező erővel – az Alkotmánybíróság végezte el egyik első, a 4/1990. (III. 4.) AB határozatában, amely a következő megfogalmazást tartalmazza: „A társadalmat alkotó polgárok legalapvetőbb és legtermészetesebb közössége a házasság és a család.” A következményeket pedig a már hivatkozott 14/1995. (III. 13.) AB határozat fogalmazta meg:¹⁵

„[...] a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellett, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. A gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különműsége igen. A házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását. Ez a magyarázata annak, hogy az Alkotmány 15. §-a együtt említi a védelem két tárgyát.”

Ebben a határozatában az Alkotmánybíróság azt is világossá tette, hogy a házasság férfi és nő kapcsolataként való meghatározása miért nem valósít meg alkotmányellenes diszkriminációt:

„Két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevételére alapján az együttélő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre. Az azonos elbánás mindig a jogi szabályozás tárgyát képező életviszonytól függően mérlegelendő...”

Ugyanakkor azt is rögzíti – és talán ez a legbelsőbb magva a határozat indokolásának –, hogy a „férfi és nő egyenjogúságának addig van értelme, amíg a férfi és nő közötti természetes különbséget elismerjük, s erre figyelemmel valósul meg az egyenjogúság.”

Ha a házasságra és a családra vonatkozó fenti alapokat kibontva megvizsgáljuk, hogy milyen konkrét szempontokat kell(ett) az alkotmányozás során figyelembe venni, akkor az alábbiakra következtethetünk:

- Elkerülhetetlen (természetjogi eredetükkel együtt) az ember, család, házasság esetén az ontológiai-biológiai-társadalmi tény és a ráépülő jogintézmény megkülönböztetése.
- A házasfeleknek és legközelebbi hozzátartozóiknak a jog nem az egymáshoz tartozásuk érzelmi ténye miatt biztosít különféle kedvezményeket/mentességeket (tanúzási kötelezettség oldása, bizonyos bűnpártolási magatartás megtorlatlanul hagyása, tartás, közszeremény, öröklési szabályok stb.). Az érzelmi összetartozáshoz – és vele összefüggésben a szexuális orientációhoz, illetve annak konkrét megvalósításához – az államnak „nincs köze”, hiszen ez a magánszféra, a személyes

¹⁵ Ld. erről: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs: Házasság és család védelme. In: SCHANDA Balázs – BALOGH Zolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok*. Budapest, PPKE JÁK, 2011. 109–118., különösen 111.

- önrendelkezés része (mindaddig persze, amíg a személy méltóságát elismerő jogrend szerint nem valósít meg valamilyen a jog által tiltott magatartást).
- Ahhoz, hogy a jog a házasság és a család intézményeire vonatkozóan szabályokat fogalmazhasson meg, valamilyen társadalmi érték (vagy legalább az alkotmányosság szabályozási szintjét elérő érdek) szükséges.
 - A jogi szabályozástól független, természetes tapasztalati tény, hogy az embergyermeknek szüksége van gondoskodásra (mégpedig biológiai és pszichológiai okokból egyaránt, ráadásul a biológiai létezők közül a leghosszabb ideig, élettartama jelentős hányadában). Ezt a gondoskodást leginkább az anya és az apa tudja biztosítani (ha jól működik a család), ráadásul akár önfeláldozásuk árán is, azaz a gazdasági életből származó, illetve a személyes (például egészségügyi) problémákat közösen könnyebb tudják megoldani, mintha egyetlen „családfenntartó” (anya vagy apa) neveli a gyermeket. Ez a gazdasági előny még jelentősebb, ha a családon belüli nevelést az állami gondozással vetjük össze, azaz a társadalmi közösségre kisebb teher hárul, ha a gyerekről való gondoskodást a család oldja meg és nem az állam a maga kis hatékonyságú, ezért drága (és persze érzelmi hiányokat okozó) intézményeivel. Ehhez járul a tágabb család, azaz a vérségi lezármazás több generációt és ágat átfogó társadalmi hálója.
 - Az állam számára ezért jelent támogatandó értéket a jól működő család: fontos társadalmi érték, mint gazdasági közösség az erőforrás-sokszorozódás miatt, mint biológiai közösség az utódok nemzése és felnevelése miatt, mint társadalmi kis-közösség a változó körülményekhez való alkalmazkodás képessége miatt.¹⁶
 - A család ugyanakkor nyilvánvaló függőségi helyzettel jár, s ez adja a stabilitást, és ennek következtében ez hordozza a társadalmi értéket, amelyet viszont az állam nem kényszeríthet ki (egyrészt mivel érzelmi kapcsolatok befolyásolására nincs felhatalmazva, másrészt mivel ez a függőségi helyzet bizonyos alapvető jogok gyakorlásáról való önkéntes lemondással jár, amit az állam nem írhat elő, hiszen éppen a joggyakorlás elősegítése a kötelessége).
 - Annak viszont nincs akadály, hogy a stabilitás önkéntes vállalását az állam jutalmazza, mégpedig a saját hatalmi eszközeinek gyakorlásáról való részleges lemondással, illetve az újraosztott erőforrásokból való kedvezményes részesítéssel. Ezáltal viszont a férfi és nő gyermeknevelésre irányuló stabilitás- és függőségvállalását az állam kénytelen jogintézménnyé tenni, és ez a jogintézmény a házasság, amely tehát – szemben a természetes családdal – már jogi képződmény, a jog által létezik.¹⁷
 - A házasság tehát valóban a családdal együtt értelmezendő (amint az Alkotmánybíróság is teszi): a közösség, a társadalom számára előnyös a tartós (évtizedekben mérhető) párkapcsolat, s az azon alapuló család, aminek vállalását előnyökkel ellessúlyozza. Ezzel pedig nem mérhető össze az élettársi kapcsolat, amely éppen

¹⁶ Ez következik a társadalmi magatartásformák és hatásuk empirikus vizsgálatából is. Ld. KOPP Mária – CSOBOTH Csilla – PUREBL György: *Fiatal nők egészségi állapota*. In: PONGRÁCZ Tiborné – TÓTH István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, TÁRKI – Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, 1999. 239–259.

¹⁷ CSINK–SCHANDA i. m. 111.

a tartósságot nem tekinti feltételnek. Amikor tehát a házasság „előnyeit” várják el a házasságpótlékok a terhet jelentő kötelem vállalása nélkül, akkor voltaképpen claudicans jogviszony törvényesítését követelik minden valódi jogi alap nélkül.

- A házasság eszerint egy férfi és egy nő között a stabilitás vállalásával létrehozott jogi kötelék.¹⁸
- Ha a fentieket elfogadjuk, világossá válik, hogy a családra irányuló házasság stabilitásának oldása (heteroszexuálisok számára biztosított házasságon kívüli együttélések jogi elismerésének biztosításával, illetve a függőségi helyzet egyoldalú feloldásának könnyítésével) ellentétes a jogintézmény eredeti céljával, és legfeljebb társadalmi szükségszerűségként fogadható el, de nem eredendő célként.
- Ugyanez valószínűleg kijelenthető a homoszexuális párok vonatkozásában is. Egy ilyen kapcsolat nem családra irányul (mert nem irányulhat), a kapcsolat stabilitásának (még ha vélelmezzük is) jóval kisebb a társadalmi hasznossága. Következésképpen az állam ugyan nem szólhat bele egy ilyen kapcsolat létrejöttébe és megszűnésébe (azaz itt valódi individuális döntésekről beszélhetünk), de nincs oka – és végső soron alkotmányos kötelezettsége sem – a kedvezményekben részesítésre. Ha az érintettek az individuális döntésüket fölébe helyezik a társadalmi hasznosságnak (amihez joguk van), akkor nem várhatnak el a más individuumokhoz képest plusz társadalmi előnyöket. Más kérdés, hogy az állam a társadalmi béke jegyében biztosíthat bizonyos, a házasfeleket megillető előnyöket más formában együttélőknek, de nem a házasságokat megillető jogalapon, azaz nem teljes körűen és nem a házasság tényének szükségszerű következményeként, hanem az egyes jogosultságok indokoltságát külön-külön vizsgálva.
- Az alkotmányozás során a szükségszerű szabályozás a társadalmi béke céljával akkor egyeztethető össze a legegyszerűbben, ha a házasságot és az azon alapuló családot az új alkotmány feltétlen előnyben részesítendőként jeleníti meg, de ezt úgy teszi, hogy az egyéb együttélési formákat ex lege ne zárja ki teljesen ezekből a kedvezményekből.

3. A Javaslatoktól az Alaptörvényig

A Szakértői Javaslat a fenti alapokra építve fogalmazta meg az új alkotmányra vonatkozó szövegek tervezetét. A személy méltóságának részletes megjelenítését hordozó emberi jogok és a nemzeti szolidaritás közötti prioritási sorrend-választással óhatatlanul megjelenő viták megelőzése érdekében az alapvető rendelkezéseket és az alapvető jogokat egyetlen fejezetben tervezte szabályozni (a további fejezetek az államfői, törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalomra, valamint az alkotmány módosítására vonatkozó rendelkezéseket tartalmazták). Ez a megoldás lehetőséget adott arra is, hogy egyszerre érvényesüljenek az alapul szolgáló két munkacsoport által javasoltak: a házasság és a család az alapelvek és az alapvető jogok között is helyet kaptak, mégis egyetlen helyen, összefüggő rendelkezésekben nyertek megfogalmazást.

¹⁸ Ld. Wolfgang WALDSTEIN: *A szívébe írva. A természetjog mint az emberi társadalom alapja*. Budapest, Szent István Társulat, 2012. 159.

A házasságra és a családra vonatkozó szabály-javaslat a következő volt:

„7. Közmegegyezés alakult ki arról, hogy az alapelveket követően rögtön az alapvető jogokról és kötelezettségekről kell rendelkezni. Ezek közül a legfontosabb az általános szabály:

Magyarország elismeri minden ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen szabadságát és alapvető jogait, kiemelt védelemben részesíti a férfi és nő házasságát, mint a személyek legalapvetőbb és legtermészetesebb közösségét és az ezen alapuló családot. A szabadság, az alapvető jogok, a házasság és a család tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége. [...]

9. Az alapvető jogok elismerését és védelmét garantáló szabályokat követheti az Alkotmány által közvetlenül és kifejezetten elismert alapvető jogok felsorolása kezdve az élet és méltóság feltétel nélküli elismerésével, az egyenlő jogképességgel.”

A szöveg minimális, habár nem pusztán technikai módosítással került át a Határozati Javaslatba. Mindenek előtt változást jelentett, hogy a Határozati Javaslat szakított az alapelvek és az alapvető jogok egységes kezelésével, és ezeket önálló fejezetben tervezte szabályozni. A házasságra és a családra vonatkozó rendelkezés az alapelvek között szerepelt (és rögtön az alapvető jogok szerepére és korlátozhatóságára vonatkozó rendelkezés követte, míg az alapvető jogok tételes szabályozását az *Alapvető jogok és kötelességek* fejezetre hagyta). Ehhez képest nem érdemi módosítás, hogy a bevezető, magyarázó szövegrészek elmaradtak, és csak a tervezett rendelkezés szövegét tartalmazta a Határozati Javaslat, miként az sem, hogy a rendelkezés alanyaként nem Magyarországot, hanem az Alkotmányt jelölte meg. Ezt leszámítva a szöveg (még a rendelkezés száma is) szinte változatlan maradt (a „*férfi és nő házasságát, mint a személyek*” szöveg felcserélése a „*házasságot, mint a férfi és a nő*” szöveggel valódi jelentőséggel nem bír):

„7. Az Alkotmány elismeri minden ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen szabadságát és alapvető jogait, kiemelt védelemben részesíti a házasságot, mint a férfi és a nő legalapvetőbb és legtermészetesebb közösségét és az ezen alapuló családot. A szabadság, az alapvető jogok, a házasság és a család tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.”

A végül elfogadott Határozat ezen már nem változtatott. Anélkül, hogy a már leírtakat részleteiben is megismételni, a rendelkezés legfontosabb tulajdonságai az alábbiakban emelhetők ki:

A Határozat

- a házasságot a férfi és nő kapcsolataként határozta meg;
- ezt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az Alkotmánybíróság gyakorlatára építette;
- jelezte, hogy a házasság a családra irányul;
- ezért a házasság és a család kiemelt védelmet és tiszteletben tartást érdemel (az államtól és a társadalomtól);
- ez a védelem az alapvető jogokkal „egy sorban” illeti meg;

- ugyanakkor a házasságon alapuló családot csak az egyik lehetséges (jogi formát öltő) társadalmi jelenségként nevesítette, de nem zárta ki más formákban létrejövő (akár természetes együttélésből származó) családok jogi elismerését;
- szintén nem zárta ki más együttélési formák állami elismerését és támogatását;
- azaz a házasság számára nem kívánt kizárólagos társadalmi és jogi státust biztosítani.

Ez, az álláspontunk szerint megalapozott és kiegyensúlyozott megfogalmazás, jelentősen átalakult, mire az Alaptörvényben jogi kötőerőt nyert.

Az Alaptörvény legünnepélyesebb része, a Nemzeti hitvallás szerint ugyan „*Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet*”, ám a tételes rendelkezések (jogdogmatikai értelemben) legalább olyan arányban tükrözik a Javaslatok szövegét, mint az ideiglenes Alkotmány rendelkezéseit:

Az Alapvetések részben az L) cikk önálló (össze nem függő) intézményekként említi – és rendeli védeni – a házasságot és a családot „*(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját.*” Kétségtelen előnye a szövegnek a házasság férfi-nő (természetes) kapcsolataként való elismerése. A külön jogintézményként megvalósult szabályozás következményeit azonban a következő rendelkezések nyomban alkalmazzák is: az L) cikk (3) bekezdése már csak a családok védelmét bízta sarkalatos törvényre, amely így a házasságot csak egyik, de nem feltétlenül megkülönböztetett védelmet élvező együttélési formaként tartalmazhatja. Az Alaptörvény által adott lehetőséget a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény ki is használta: preambuluma ugyan visszatér a Javaslatok megfogalmazásához („*A család létrejöttének biztos alapja a házasság, amely az egymás szerebécülést érdemel. A család akkor tölti be szerepét, ha az anya és az apa tartós és szilárd kapcsolata a gyermekek iránti felelősségben teljesedik ki.*”), de a tételes rendelkezések már kevésbé tükrözik ezt.

Az Alaptörvény *Szabadság és felelősség* címet viselő alapjogi része a házasságról nem ejt szót, a családról is csak áttételesen: a VI. cikk a magán- és családi élet, otthon, kapcsolattartás, jó hírnév tiszteletben tartását alapvető jogként szabályozza, míg a XV. cikk biztosítja a törvény előtt egyenlőséget, általános emberi jogképességet, a nők és a férfiak egyenjogúságát, illetve külön intézkedést helyez kilátásba a gyermekeket védelme érdekében (amely viszont nem alapvető jogként jelenik meg).

Ez a szabályozási megoldás nyomban relativizálja a házasság és a család számára az *Alapvetésekben* biztosított védelmet, mivel az alapelvek és az alapvető jogok esetleges összeütközése esetén a feloldás nem látható előre.

Miközben tehát a házasság „*mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség*” jogi tartalmát tekintve a korábnál szabatosabban (és helyesebben) megfogalmazott jogintézményként élvez védelmet az Alaptörvény szerint, változatlanul nincs jogi kötelezettség a házasságon alapuló család kiemelt védelmére, és az Alaptörvény rendelkezéseinek rendszertani értelmezése is bizonytalan védelmi szintre enged következtetni. A Javaslatok és a Határozat ennél jóval világosabb jogi helyzetet és erősebb védelmet kívántak biztosítani.